

Pääkirjoitus

Uskonnot voivat kolmannen vuosituhannen alussa hyvin. Harvat ennustavat nykyisin uskontojen häviämistä. Päinvastoin monet tutkijat näkevät niiden merkityksen lisääntyvän, kun olemme siirtymässä entistä turbulentimpaan aikaan. Eurooppalaisia arvoja kartoittaneen atlaksen mukaan kolme neljästä pitää itseään uskonnollisena. Monien uskonnollisuuden sisältö on kuitenkin muuttunut.

Uskontojen tulevaisuudesta voisi hahmottaa karkeasti kolme keskeistä trendiä: *lännen itämaistuminen, politiikan uskonnollistuminen ja kristinuskon voittokulku etelässä*. Lännen itämaistumisella tarkoitetaan globaalien idästä ja etelästä peräisin olevien kulttuurivirtojen vahvistumista lännessä. Tämä on jo muovannut Yhdysvaltojen ohella erityisesti läntisen Euroopan uskonnollista kenttää. Valotamme tätä prosessia eri näkökulmista kahdessa tämän Futuran artikkelissa.

Viimeisen parin vuosikymmenen aikana politiikan ja uskonnon rajat ovat hämärtyneet entisestään erilaisissa konflikteissa. Erityisesti islamismien nousu on saanut monet puhumaan uskonnollisen väkivallan kasvusta. Tämä ilmenee esimerkiksi Daniel Dennettin teoksessa *Lumous murtuu – uskonto luonnonilmiönä*, jossa hän syyttää uskontoja väkivallan ruokkimisesta. ”Niitä jotka pitävät yllä uskontoja ja ryhtyvät toimiin niiden vetovoiman lisäämiseksi, on pidettävä ... vastuullisina vahingoista”. Dennett laittaa suorasukaisesti islamin kontolle al Quidan terrori-iskut, kristinuskon vastuulle aborttiklinikoiden tuhopoltot Yhdysvalloissa ja hindulaisuuden piikkiin äärihindujen iskut muita uskontokuntia vastaan Intiassa. Näin uskontoihin liittyisi eräänlainen sisäänrakennettu väkivaltaisuus.

Väite on ongelmallinen erityisesti siksi, että Dennett ja hänen edustamansa genre ei tarkastele lainkaan politiikan ja uskonnon suhdetta. On totta, että uskonnollisuus tai ehkä pikemminkin väärin ymmärretty uskonnollisuus on johtanut monesti mielettömään väkivaltaan. Mutta kyse ei ole niinkään erilaisista fundamentalistisista uskonnon tulkintoista, vaan erehtymättömäksi kuvitellusta uskosta sinänsä. Tuo usko voi kohdistua Jumalan ohella Kansaan, Puolueeseen tai Valtioon. Fundamentalistinen nationalistinen usko on kylvänyt kuolemaa viimeisen vuosisadan aikana aivan eri mittakaavassa kuin fundamentalistiset uskonnon tulkinnat.

Politiikan ja uskonnon epäpyhä allianssi ilmenee hyvin Afganistanin ja Pakistanin nykyisessä kriisissä. Tässä tapauksessa kansainvälinen valtopolitiikka laati selkeät askelkuviot, joiden toteutuksessa se tarvitsi uskontoa avukseen. Kriisin taustalla on toisen maailmansodan jälkeinen kylmä sota ja Etelä-Aasian jako suurvaltojen etupiireihin. Afganistan ajautui Neuvostoliiton syyliin jo 1950-luvulla. Vasemmisto vahvistui 1960- ja 1970-luvuilla kommunistien johtaman Afganistanin kansandemokraattisen puolueen johdolla. Se jakaantui kahteen siipeen: parchamiin (lippu) ja khalqiin (kansa). Jälkimmäinen edusti puolueen radikaalia siipeä. Vuonna 1977 puolue yhdistyi tilapäisesti. Se teki siitä riittävän vahvan vallankaappauksen. Puolue nosti presidentiksi Nur Mohammad Tarakin, joka edusti kovan linjan siipeä khalqia. Toinen vahva mies oli Hafizullah Amin.

Lokakuun 10. päivänä 1979 Radio Kabul välitti lyhyen uutisen: presidentti Nur Mohammad Taraki oli kuollut vaikean sairauden murtamana. Todellisuudessa Hafizullah Amin oli murhauttanut puoluetoverinsa pari viikkoa aikaisemmin. Amin järjesti 104 päivää kestäneellä hallintokaudellaan ennen näkemättömän lahtauskampanjan puhdistukseksi puolueesta Tarakia tukeneet petturit. Puhdistuksissa arvioidaan kuolleen jopa kymmeniä tuhansia afgaaneja. Tosin osa heistä surmattiin ilmeisesti jo Tarakin hallintokaudella. Joulukuun 25. päivänä Neuvostoliiton tankit vyöryivät Kabulin kaduille. Kaksi päivää myöhemmin venäläiset surmasivat Aminin.

Miehitys tiivistä Yhdysvaltojen ja Pakistanin suhdetta. Presidentti Jimmy Carterin aikana laadittiin 'jihad-operaation' käsikirjoitus, joka toteutettiin kenraali Zia-ul-Haqin diktatorisesti hallitsemassa Pakistanissa 1980-luvulla. Sen seurauksena maahan värvättiin radikaalimuslimeja eri puolilta maailmaa: Lähi-Idästä, Pohjois-Afrikasta, Itä-Afrikasta, Keski-Aasiasta ja Kaakkois-Aasiasta. Kymmeniä tuhansia nuoria miehiä ilmoittautui oppilaiksi uusiin madrassoihin (koraanikouluihin), joita nousi kuin sienä sateella Pakistanin rajaseudulle. Arvioidaan, että yli 100 000 muslimiradikaalia osallistui jihad-operaation valmisteluun. Sen pääarkkitehtejä olivat Yhdysvallat, Pakistan ja Saudi-Arabia. Operaation rahoitusta ei rakennettu pelkästään Saudi-Arabian ja Yhdysvaltojen varaan, sillä kolmanneksi tukijalaksi tuli heroini. Pakistanista kasvoi 1980-luvulla nopeasti maailman suurin oopiumin tuottaja: se tuotti tuolloin noin 70 prosenttia koko maailman heroininista.

Jihad-operaatio onnistui siinä mielessä, että se johti Neuvostoliiton vetäytymiseen keväällä 1988. Sen oheisvahinkona syntyi kuitenkin talebanien liike vuonna 1994, kun Afganistanin valtio oli käytännössä romahtanut.

Puhe uskontoihin sisältyvästä olemuksellisesta väkivallasta on toisessakin mielessä ongelmallista. Siihen sisältyy implisiittinen oletus, että uskonnollinen väkivalta on luonteeltaan irrationaalista kun taas sekulaarin valtion harjoittama väkivalta on rationaalista. Tämän taustalla on valistuksen aikana muovautunut narraatio kahdesta vastakkaisesta, uskonnollisesta ja sekulaarista sfääristä. William Cavanaugh toteaa mainiossa kirjassaan *The Myth of Religious Violence* (2009), että narraatio uskonnollisesta väkivallasta toimi liberaalin kansallisvaltion legitimaatiomyytinä. Tuon myytin luominen edellytti uskonnon konstruoimista yleiseksi globaaliksi kulttuuriseksi kategoriaksi. Sen mukaan kaikista kulttuureista löytyisi sopivasti tulkittuna uskomuksia ja rituaaleja, joita voitaisiin nimittää uskonnoksi. Näin esimerkiksi hindulaisuutta ruvettiin nimittämään uskonnoksi, vaikka intialaisesta perinteestä ei löydy edes uskontoon viittaavaa termiä.

Sekulaarin valtion legitimointi edellytti Cavanaughin mielestä myös uskonnollisen väkivallan historiallista dramatisointia. Näin ristiretkiin, inkvisitioon tai erilaisiin pyhiin sotiin liittyvää väkivaltaa tulkittiin uudesta, sekulaarin valtion luomista tukevasta näkökulmasta. Uskomus irrationaalisesta uskonnollisesta väkivallasta on juurtunut syväälle. Ehkäpä se on nykyistenkin tapahtumien taustalla: 'me' uskomme oikeutemme pommittaa 'heidät' liberaaliin demokratiaan Afganistanissa tai Irakissa. Eli hieman kärjistäen: sekulaarit länsimaiset valtiot ovat pakotettuja käyttämään rationaalista väkivaltaa taltuttaakseen uskontoon (islamiin) sisäänrakennetun irrationaalisen väkivallan.

Kolmantena trendinä voidaan pitää kristinuskon kasvavaa vaikutusvaltaa etelässä. Esimerkiksi Phil Jenkins (*The Next Christendom*, 2002) on todistellut, että kristinusko säilyttää etumatkansa islamiin nähden tulevina vuosikymmeninä. Hänen arvionsa mukaan maailmassa on tämän vuosisadan puolivälissä kolme kristittyä kahta muslimia kohden. Näin huntingtonit ja vihavaiset Suomessa voivat nukkua yönsä rauhassa. Jenkinsin mukaan kristittyjä on vuonna 2050 noin 3 miljardia. Heistä arviolta viidennes on valkoisia.

Käsittelemme tässä numerossa väljästi näitä teemoja. Sami Pihlström tarkastelee artikkelissaan uskontojen ja uskonnollisuuden tulevaisuutta kiinnittämällä huomiota erotteluun *aidon* ja *epäaidon* uskon tai uskonnollisuuden välillä. Ahti Lampinen hahmottelee kirjoituksessaan yhtenäistä todellisuuskuvaa, joka ylittäisi luonnontieteen ja teologian välisen kuilun. Mika Vähäkangas tarkastelee puolestaan kristinuskon globaalia muutosta ja sen vaikutuksia Suomessa. Kimmo Ketola pohtii artikkelissaan nykyistä uskonnollista murrosta, jota on luonnehdittu uushenkisyydeksi. Miten se muuttaa Euroopan ja Suomen uskonnollista kenttää? Tommi Lehtonen tarkastelee puolestaan uskonnon tulevaisuutta maallistumisen, uskonnon yksityistymisen ja

uskonnon paluuta koskevien keskustelujen perusteella. Julkaisemme tässä Futurassa myös kaksi katsausta. Matti Kamppinen puolustaa kirjoituksessaan sekulaaria humanismia. Hänen mielestään uskonnoista on turha etsiä vakuuttavia perusteita esimerkiksi eettiselle toiminnalle, kasvatukselle tai ympäristöpolitiikalle. Tapio Tamminen tarkastelee puolestaan sitä, kuinka syvät maailmankuvan murrokset ovat raottaneet aina ovia myös uskonnolliselle synkretismille. Vuokko Jarva vertailee puheenvuorossaan buddhalaisuuden ja tulevaisuudentutkimuksen yhtäläisyyksiä ja eroja. Ari Ojapelto kritisoi lopuksi purevasti nykyistä talousfundamentalismia.

Tapio Tamminen